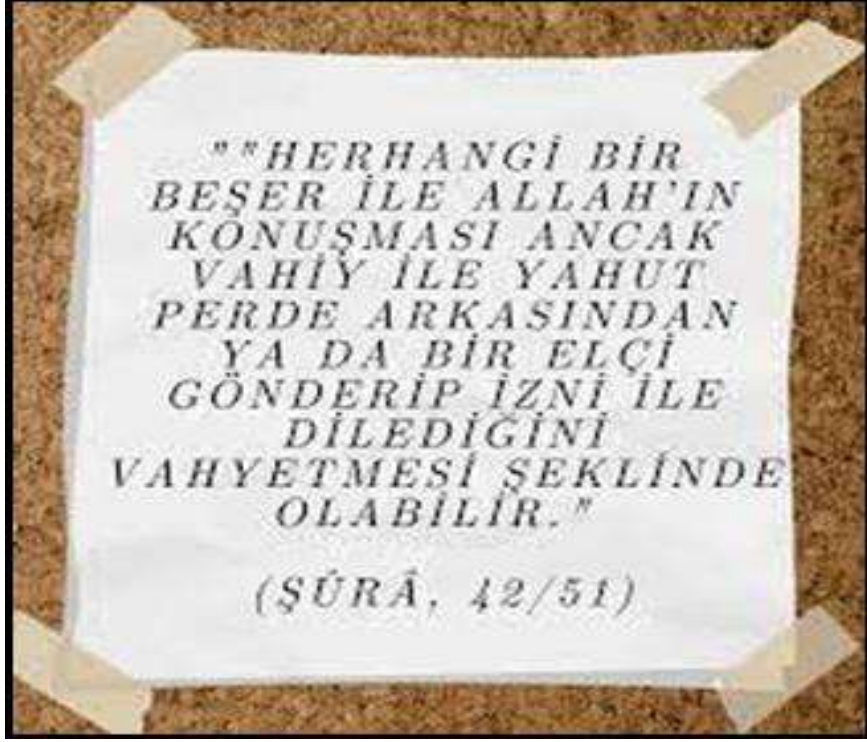

Vahiy ve Bilgi

Yayınlanma Tarihi: 17.07.2025

Vahiy kavramı insanlar tarafından uzun süreler incelenmiş ve tartışılmıştır. İslam dışı dinlerde de bu kavram farklı şekillerde yorumlanmış ve din adamları tarafından kullanılmıştır. Ancak Hristiyan

ve Yahudi din adamlarının vahiy yorumları geçerli değildir. Onların yorumları İslam'ın vahiy anlayışı ile çelişir.

İslam'da da vahiy kavramına çeşitli anlamlar yüklenerek farklı şekillerde yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlar birçok aşırılığa ve küfre varan grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak vahiy kavramı ehl-i sünnet İslam alimleri tarafından kesin ve çelişkisiz bir şekilde ele alınmış ve açıklanmıştır. Bugün için vahiy kavramı İslam dini açısından gayet açık ve ilmi bir şekilde yorumlanabilmektedir.

Vahiy Nedir?

Vahiy kelimesi sözlükte “gizli konuşma, gönderme, emir, işaret, ilham” gibi anlamları vardır. Vahiy kavramının anlamı “Allah Teâlâ'nın dilediği şeyleri peygamberlerine, mahiyeti bizce tam olarak bilinmeyen bir yolla bildirmesi” demektir. Vahiy bir haldir. Onun nasıl gerçekleştiğini ve mahiyetini ancak onu yaşayan peygamber bilir. Vahiy, Allah'la peygamberi arasında bir sırdır. Ancak vahyin geliş şekilleri ve peygamber üzerindeki etkileri, Peygamberlerin ashabına bildirmeleriyle insanlar tarafından bilinebilmiştir.

Vahiyden bahseden bir ayet aşağıdadır:

“Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz ki O, çok yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Şura, 42/51)

Bu ayete göre üç çeşit vahiy olduğunu söyleyebiliriz.

1. Allah'ın dilediği bilgileri, peygamberin kalbine ani olarak ulaştırmasıdır. Bu vahye örnek, Peygamber Efendimiz'in “kudsî hadis”leridir. Kudsi hadisler, mana olarak Allah'a, lafız olarak Allah Resulüne ait olan sözlerdir.

2. Allah'ın perde arkasından peygamberiyle konuşmasıdır. Bu çeşit vahiyde, peygamber Allah'ı görmeden, ilahi kelâmı işitir. Hz. Musa'nın (a.s.) Tûr Dağı'nda Allah ile konuşması gibi.

3. Vahyin, melek aracılığıyla peygambere getirilmesidir. Vahiy meleği Cebrail (as), vahyi kelimeler halinde peygambere getirmiştir. İlahi kitaplar bu çeşit vahiyle gelmiştir.

Peygamber Efendimiz (sav)'e vahiy çeşitli şekillerde gelmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sadık rüyalar halinde. Peygamberimizin gördüğü rüyalardan bir kısmı, daha sonra gerçek hayatta aynen meydana gelmiştir.

2. Cebrail (as) tarafından vahyin, Peygamber uyanırken kalbine bırakılması. Şu ayet bu çeşit vahyin delilidir: *“O’nu uyaranlardan olasin diye, Cebrail, apaçık Arapçayla senin kalbine indirmiştir”* (Şuara, 26/193-195)

3. Cebrail'in (as) insan şekline girerek, getirdiği vahiy. Bu vahyin en hafif şeklidir. Cibril hadisi diye meşhur olmuş olay buna örnek olarak gösterilebilir.

4. Cebrail (as) görünmeksizin vahyin, çingirak sesine benzer bir sesle birlikte gelmesi. Bu çeşit vahyin çok ağır olduğu Peygamber Efendimiz tarafından bizzat bildirilmiştir. Tehdit ve korkutma muhtevası olan birçok ayeti kerime bu şekilde gelmiştir. Vahyin gelişi sırasında, Peygamber Efendimiz son derece heyecanlanırdı, hatta titrer ve terlerdi.

5. Cebrail'in (as), Hz. Peygamber'e uyku halindeyken getirdiği vahiy. Bazı müfessirlere göre Kevser sûresi bu şekilde vahyedilmiştir.

6. Cebrail'in kendi şekliyle yani melek görünümünde getirdiği vahiydir. Bu şekliyle vahiy iki defa gerçekleşmiştir. Birincisi Peygamber Efendimiz'in ilk vahiy aldığı gün Hira'dayken: *“Oku! Yaratan Rabbinin adıyla”* (Alak, 96/1), ikincisi de Miraç'ta meydana gelmiştir: *“Andolsun*

ki, O'nu, bir diğerk defa da Sidretü'l-münteha'nın yanında gördü.” (Necm, 53/13-14)

7. Peygamber Efendimiz'in vahiy meleğİ olmaksızın yani doğrudan Allah'tan alması veya perde arkasından Allah'la konuşması şeklinde gerçekleşen vahiydir. Bu da Miraç'ta gerçekleşmiştir. Bakara suresinin son iki ayeti burada bizzat Allah Teâlâ tarafından Peygamberimize vahyolunmuştur.

Vahiylerin gelişİ sırasında Allah Resulü'nün nasıl bir hal aldığını ashab şöyle bildirmişlerdir:

Vahyin gelişİ esnasında Peygamber Efendimiz'e ağır bir sıkıntı hâli gelirdi. Mübarek yüzü gül gibi pembeleşir, gözlerini kapatır, başını önüne eğdi. Ashâbı da başlarını önlerine eğlerdi. Vahiy hâli sona erinceye kadar hiç kimse edebinden ötürü başını kaldırıp Peygamber Efendimiz'in simasına bakamazdı. Vahiy geldiğİ zaman bazen de, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Resûlullâh, o esnada çabuk çabuk nefes alırdı. En soğuk günlerde bile, alnından inci taneleri gibi terler dökülürdü.

Vahiy kâtiplerinden Zeyd bin Sâbit'in (ra) bildirdiğİne göre gelen vahyin ağırlığı, inen hükümlerin ağırlığı ile uygun olurdu. Yani, inen vahiy ilâhî vaat ve müjde mahiyetinde ise Cebrâîl (as) insan suretinde gelir, bu ise Peygamber Efendimiz'e bir güçlük vermezdi. Fakat vahiyde azap ile korkutmaya dair ilâhî ikazlar olduğı zaman da, dehşet saçan bir çingirak sesi gibi gelirdi.

Vahiy, Allah Resûlü deve üzerinde iken geldiğİnde, hayvan vahyin ağırlığına tahammül edemez, dizleri bükülür ve çökerdi. Nitekim Peygamber Efendimiz, Adbâ isimli devesinin üzerinde bulunduğı sırada Mâide Sûresi'nin üçüncü âyeti nazil olmaya başlayınca Adbâ'nın ayakları kırılacak gibi olmuş, Allâh Resûlü devenin üzerinden inmişti.

İnen vahyin manevi ağırlığı olduğu gibi Allah Resülü'nün bedenlen de bir ağırlık ve zorluk hissettiği olurdu. Zeyd bin Sâbit (r.a.) şöyle der: "Resulullâh'ın yanında otuyordum. Bu esnada Allah Resülü'ne vahiy geldi. Dizi benim dizimin üzerindeydi. Vallâhi o anda Resulullah'ın dizinden daha ağır bir şey hissetmemiştim. Neredeyse dizim kopacak sandım."

Vahyin ne olduğu konusunda TDV İslam Ansiklopedisinde şunlar yazılıdır:

"Sözlükte "hızlı bir şekilde ve gizlice söylemek, işaret etmek, ilham etmek" anlamındaki vahiy (vahy) terim olarak "Allah'ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi" demektir (Lisânü'l-Arab, "vhy" md.). Vahiy kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş aşkın yerde fiil kalıplarıyla, altı yerde de "vahy" şeklinde geçer ve bu âyetlerin çoğunda Allah'a, bunun dışında şeytana ve yardımcılara nisbet edilir. Allah'a izâfe edilen vahyetme fiili peygamberler yanında Hz. Mûsâ'nın annesinde olduğu gibi insanlara, meleklerle, arılara, yer küresine ve göklere yöneliktir. Şeytanlara atfedilen vahiy sözlük anlamındadır ve şeytanın kendi dostları olan insanlara ve cinlere, peygamberlerle müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını ifade eder (el-En'âm 6/112, 121). Bazı âyetlerde (en-Nahl 16/2; el-Mü'min 40/15) peygamberlere indirilen vahyin "ruh" diye anılmasının sebebi vahyin insanları, mecazi mânada ölüm demek olan bilgisizlik ve imansızlıktan kurtarıp onların gerçeği bulmasına yardım etmesi hikmetine bağlıdır. Özellikle Kur'an vahyine, insanın dünya hayatının kaynağını teşkil eden unsura benzetilerek mecazi anlamda ruh denilmiştir (eş-Şûrâ, 42/52; Fahreddin er-Râzî, XXVII, 190). Vahiy meleği Cebrâil için "er-rûhu'l-emîn" isminin kullanılmasını mânevî hayatla ilgili vahiy getirmesiyle açıklamak mümkündür. Hz. İsmâ'nın ruh

şeklinde nitelendirilmesi de aynı sebeple izah edilebilir (a.g.e., XIX, 210-220).

Kur'an'da Allah'ın insanlara emirlerini tebliğ etme vasıtalar vahyetme, perde arkasından hitap etme ve elçi gönderip sözlerini bildirme şeklinde üçe ayrılır (eş-Şûrâ, 42/51). 1. Vahiy yoluyla konuşma, bir elçi bulunmadan peygamberin kalbine gizli bir işaretle ilâhî kelâmın bırakılıp öğretilmesiyle gerçekleşir. Bu tür vahiyde peygamber ilâhî kelâmı uyanırken ruhî bir tecrübe yaşayarak alır. Allah'ın bu tarzdaki tebliği peygamberlere has olmayıp dilediği insanın kalbine ilham vermesini ve sâlih kullarına sâdık rüya göstermesini de kapsar (Elmalılı, V, 4255; Mustafa Abdürrâzık, s. 54). 2. Perde arkasından konuşmanın bazı nesnelerde veya insandaki duyma merkezinde söz yaratıp işittirme yoluyla gerçekleşeceği düşünülmüştür. Allah'ın Hz. Mûsâ ile konuşmasının (el-Kasas, 28/30) bu şekilde vuku bulduğu kabul edilir. 3. Elçi gönderip tebliğde bulunma yoluyla konuşmada ise Allah melek vasıtasıyla peygamberlerine dilediğini bildirir. Bu tür vahiy aynı zamanda Allah'ın bütün insanlara yönelik hitabı sayılır (Elmalılı, V, 4255-4256).

Vahiy türleri naslardan hareketle şöyle sıralanmıştır: 1. Sâdık rüya. Allah'ın doğrudan veya melek vasıtasıyla rüyada peygamberlere ve sâlih insanlara bildirdiği vahiy, 2. Allah'ın perde arkasından peygamberlere hitap yoluyla indirdiği vahiy. Bu tür vahiyler kalp ile değil kulakla algılanır. Tûr dağında Hz. Mûsâ'nın yanı sıra mi'racda Hz. Muhammed'e de bu tür vahiy gelmiştir. 3. Allah'ın peygamberlerin kalbine ilka ettiği vahiy. Kutsî hadisler bu tür vahiylerdendir. Resûlullah'ın kalbine sözsüz telkin edilen mânalar ise diğer hadisleri teşkil eder (M. Abdülazîm ez-Zürkanî, I, 44). 4. Cebrâil'in aslî sûretinde Peygamber'e görünerek tebliğ ettiği vahiy. Hz. Muhammed'e Hira dağında ve mi'rac esnasında me'vâ cenneti yanındaki sidretü'l-müntehâda iken gelen vahiy bu türdendir. 5. Cebrâil'in kendisi

görünmeden Resûl-i Ekrem'e tebliğ ettiği vahiy. Bu tür vahiy Resûlullah'a çan sesine veya arı vızıltısına benzer sesler aracılığıyla gelmiştir. 6. Cebrâil'in insan şekline girerek tebliğ ettiği vahiy. Cebrâil ashaptan Dihye b. Halîfe el-Kelbî sûretinde Hz. Peygamber'in yanına gelerek ona vahiy tebliü etmiştir. Bu tür vahiylerle açık (zâhir/celî) vahiy denir. Ayrıca âlimlerin yaptığı ictihadlar da ilham mânasında bir tür vahiy kabul edilmiş ve buna gizli (bâtın/hafî) vahiy denilmiştir. Sonuç olarak vahyin mahiyetinin kavranması ve gerçekleşme şeklinin bilinmesi insan için mümkün değildir. Ancak Resûl-i Ekrem'in sâdık rüyaları vahye benzetmesinden hareketle onu bir tür ruhî-mânevî idrak şeklinde kabul etmek mümkündür. Nitekim Gazzâlî ve İbn Haldûn gibi düşünürler, insanlara ulvî âlemdeki vâkıaların teyit ettiği sâdık rüyalar aracılığıyla bazı bilgilerin geldiğini ve bunların ulvî âlemin varlığına açık kanıtlar teşkil ettiğini söyler.”

Kelam alimleri ile İslam filozofları arasında vahiy anlayışında farklılıklar vardır. Kelamcılar vahyin bir bildirim; bildirilenin de hakikat olduğu konusunda mutabıktırlar. Bu bildirimin mucizevî bir şekilde gerçekleştiğini kabul ederler. Vahyin gerçekleşme şekilleri ile ilgili rivayetlerin ötesinin, vahiy tecrübesini yaşamayanlar için özünde anlaşılamaz nitelikte olduğunu kabul etmişlerdir. Fârâbî ve İbn Sina gibi Meşşai geleneğe mensup filozoflar, vahyi ve vahyedilen şeyin mahiyetini Allah-âlem ilişkisine dair tasavvurlarına paralel bir şekilde yorumlamışlardır. Bu filozoflara göre vahyin bir bildirim, vahyedilen şeyin de hakikat olmadığını; vahyin, Faal Akıl'dan sudur eden bir feyezan, vahyedilen şeyin de hakikatin sembolik ifadeleri olduğunu kabul ederler.

İslam alimi İbn Haldun (1332-1406) “Mukaddime” adlı eserinde vahiy konusunda şunları ifade etmektedir:

“İnsani niteliklerden sıyrılarak melekler âlemine yükselebilmek bir yaratılış özelliğidir. Allah peygamberleri bu özellikte yaratmış; bu tabiat çerçevesinde onlara şekil ve suret vermiştir. Onları, insani ilişkilerde bulundukları yaşamsal süreçleri içinde bedeni engel ve zorluklardan arındırmıştır. Tabiatlarına yerleştirdiği dürüstlük, ölçülülük ve doğruluk sebebiyle maddi kirlilerden temizlemiştir. Bu nedenle peygamberlerin nefsleri mele-i a’lâ’ya yönelmektedir. Allah’ın tabiatlarına yerleştirdiği “ibadet eğilimi”, bu ciheti onlara açmakta, perdeleri kaldırmakta ve bu âleme ulaşma konusunda onları hazırlamaktadır. Bu fıtratları sayesinde nebiler melekler âlemine yükselebilirler. En yüce âleme yönelip, beşeri özelliklerden sıyrıldıktan ve mele-i ala’dan alacaklarını aldıktan sonra bunları insanlara tebliğ etmek için tekrar beşeri tabiatlarına dönerler. Böylece vahiy gerçekleşmiş olur. Bu dini mahiyetteki vahiy olup peygamberlerin fıtratlarından kaynaklanan bir olaydır. Vahye muhatap olacak nefslar Allah tarafından önceden belirlendiğinden, peygamberlik sonradan çalışmayla elde edilebilecek bir şey değildir.”

Hanefi mezhebinin kalamcısı olan Maturidî’ye (853-944) göre, Hz. Peygamber’e ihsan olunan vahyin üç kısım olduğunu belirtmektedir: Birincisi Kur’an’dır. Bu Hz. Peygamber’e gelen vahyin zahir olanıdır. İkincisi beyan vahiydir. Bu vahiy ile peygamber insanlara kendi haklarını, Allah’ın üzerlerindeki hakları ve birbirleri üzerlerindeki hakları, Cebrail’in diliyle veya Allah’ın dilediği bir başka yolla beyan eder. Üçüncüsü ise ilham ve kavrayış vahyidir. Maturidî’ye göre “İnsanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği biçimde hükmetmen için.” (Nisa, 4/105) mealindeki ayette yer alan “Allah’ın gösterdiği” ifadesi böyle bir vahyin varlığına işaret etmektedir. Zira Allah’ın göstermesi demek Hazreti Peygambere ilham ve idrak etmesidir. Yani Allah Teâlâ Resulallah’a Kur’an’ı ve onun beyanını ve kavrayışı olmak üzere üç ayrı hususu vahyetmiştir.

Bu açıklamalardan dolayı Peygamberin içtihatlarının bulunmadığı sonucuna varılmamalıdır. Zira Hz. Peygamber de içtihat ederek hüküm vermiştir. O'nun Allah'ın gösterdiği şekilde hükmetmesi bu yolla gerçekleşir Üstelik mananın özü nazar ve teemmül yoluyla idrak edilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber doğrudan Kur'an'la hükmettiği gibi tefekkür yolunu kullanarak da hüküm vermiştir. Orada da Allah'ın yol göstermesi söz konusudur Bu sebeple onun yaptığı içtihatlar nas gibi olup doğru kabul edilir. Vahyin mahiyeti başlığı altında işaret edilmesi zorunlu olan problemlerden biri de Nebevi Vahyin nasıl gerçekleştiği konusudur. Allah ile bir insan arasında vahyin gerçekleşmesini sağlayan iletişim ne şekilde oluşmaktadır? Konunun mahiyeti hakkında Kur'an-ı Kerim'de de bir bilgi olmaması nedeniyle, vahiy genelde Allah ile peygamber arasında bir sır şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla beraber bu konuda tamamen sessiz kalınmamış ve bazı yorumlar yapılmıştır.

Vahyi Bilgi

Bilgi insan aklının alabileceği gerçek, olgu ve ilkelerin bütünüdür. Bu gerçek, olgu ve ilkelerin insan akli tarafından kavranabilmesi için bazı süreçlerden geçmeleri gerekir. Çevreden elde edilen verilerin akıl tarafından bilgi hâline getirilmesinde vahiy ve duyular da ona eşlik eder ve yardımcı olur. Bu nedenle Kuran-ı Kerim'de bilgi kaynağı olarak akıl, vahiy ve duyular zikredilmiştir. Bu bilgi kaynaklarını aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

Akıl: Akıl sayesinde insan kendisinin farkında olur ve bilinçli olarak içinde yaşadığı alem ile ilgilenerek bilgi üretir. Bilgiyi değerlendirir ve ondan faydalanarak bilim ve teknoloji üretir. Bilim, medeniyet ve kültürün var olması, Allah'ın insanlara ihsan ettiği akıl sayesinde.

Akıl, insana Rabbi karşısında sorumluluklar verir. Zira akıl, yüce Allah'ın buyruklarını anlamamıza ve bilgi hâline getirmemize aracıdır. Bu nedenle insan, aklını doğru bir biçimde kullanması ve doğru düşünmesi zorunludur. Bu durum çeşitli ayetlerde ifade edilmiştir:

“...Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Hûd, 11/51),

“...Akledemiyor musunuz?” (Bakara, 2/76)

Vahiy: Yüce Allah'ın, buyruklarını peygamberlere bildirmesine “vahiy” denir. Vahiy, İslam dinine göre insanın bilgi kaynaklarından biridir. Peygamberler, Yüce Allah'ın ilahî vahyini insanlara bildirmekle görevlendirilmişlerdir. İnsan, aklıyla doğruyu yanlıştan ayırmada ve güzelle çirkin arasında seçim yapmada zorlanır. Şeytanın vesveselerine ve nefsinin arzularına yenik düşerek içinden çıkamayacağı bataklıklara sürüklenebilir. Vahiy; düşüncelerimizin, kanaat ve yargılarımızın doğru olup olmadığını, bizim için iyi sonuç doğurup doğurmayacağı konusunda bize yol gösterir.

Vahiy, doğruluğunda asla şüphe olmayan bir bilgi kaynağıdır. Çünkü vahiy Allah Teâlâ'dan gelmektedir. İnsanların iyiliği ve mutluluğu, toplumların refahı için emir ve yasaklar bildirir. Geçmiş toplumların yaptıkları yanlışları anlatarak ibret alınmasını ister. Şeytanın tuzaklarını haber vererek insan için kimin dost, kimin düşman olduğunu haber verir.

Allah Teâlâ Kuran-ı Kerim'de “Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayasızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alınız diye size böyle öğüt veriyor” (Nahl, 16/90) buyurarak, toplum için iyilik ve kötülüğün sınırları çizilir. Ayetin sonunda yer alan “öğüt veriyor” ifadesi de, insanların akıllarını kullanarak karar vermelerinin gerektiğine işaret etmektedir.

Peygamberin sünnetindeki haberler de bilgi kaynağıdır. Yüce Allah, insanlara rehberlik yapması için çok sayıda peygamberler göndermiş ve onları vahiyle desteklemiştir. Son peygamber Hz. Muhammed'den (sav) bize ulaşan haberler hem Kuran-ı Kerim'i, hem de sünneti içerir. Hz. Peygamber, kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmiş ve sünnetiyle örnek olmuştur. Sünnet de bu bakımdan Müslümanlar için bilgi kaynağıdır. Bu bağlamda, Peygamberimiz Veda Hutbesinin sonunda, iki şey bıraktığını, Müslümanların bu iki şeyi terk etmemelerini söylemiştir. Bunlar Kur'an ve sünnettir.

Kuran'ın ve sünnetin bizler için kesin, doğru ve bağlayıcı olduğu hususunda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Allah ve resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır” (Ahzâb, 33/36).

“Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçın. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir” (Haşr, 59/7).

Duyular: İnsan, duyuları aracılığıyla dış alemden veriler alır ve aklıyla bu verileri anlamlandırır. Görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma duyuları insanın dışarıya açılan pencereleridir. İnsan, doğduğu andan itibaren duyuları vasıtasıyla edindiği bilgileri kullanarak hayatını yönlendirir.

Kur'an-ı Kerim insanın duyuları ile elde ettiği bilgilere ancak vahiy ile doğruladıktan sonra uyulmasını öğütler. Vahye uyduğu zaman bilgiler doğru ve iyi, vahyin çizdiği sınırların dışına çıktığı zaman ise yanlış ve kötü olarak değerlendirilir. Duyular aracılığıyla elde edilen bilginin insana sorumluluk yüklediği şu ayette vurgulanmaktadır:

“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur” (İsrâ, 17/36)

Allah, insandan duyularını kullanmasını, çevresini gözlemlemesini ve aklını kullanarak ibret almasını ister. Nitekim bir ayette şöyle buyrulur:

“Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O’dur. Rahman’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?” (Mülk, 67/3).

İslam dininin temeli vahiy, yani Allah’ın yasak ve emirleridir. Ahiret bilgileri, Allah’ın emir ve yasakları, ona ibadet şekilleri, eğer aklın çerçevesi içinde olsalardı ve akıl ile doğru olarak bilinebilseydi, peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç kalmazdı. Dinde esas olan imandır; felsefede ise temel akıldır. Felsefe aklın kabul etmediği şeyleri yok sayar. İslam, aklın kullanılmasından yana olan bir dindir. Kuran’ın söyledikleri akla uygundur; fakat akıl, kendi başına ona yetişemez, vahyin aydınlatıcı nuruna muhtaçtır. İslam dini, akla hitap eder ve aklın kavramasını önceler. Bu yönüyle “İslam akıl dinidir” derken, “aklın ürettiği din” kastedilmez. Ancak “aklın kavrayabileceği ve onaylayabileceği bir din” denebilir.

Gerçek bilginin ne olduğu ve kaynaklarının neler olduğu konusunda insanlar asırlarca görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimine göre gerçeğin bilgisi sadece duyu organları vasıtasıyla bilinebilir. Bu inanca sahip olanlar sadece gözlenebilen, ölçülebilen, deneye tabi tutulabilen şeylerin bilinebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre bilginin elde edilme yolu sadece akıldır. Bilgi kaynağı olarak yalnızca akli kabul edenler, aklın kavrayamadığı, idrakin alamadığı şeylerin bilinemeyeceğini ifade etmişlerdir. Vahyin bilgi kaynağı olduğuna inanmayanlar akıl ve duyu organları verileriyle içinde yaşadıkları dünyadaki olguları açıklamaya çalışmışlardır.

İslam dininde durum başkadır. Çünkü Kur'an'da , bilgi kaynağı olarak, vahiy başta olmak üzere, doğru haber, duyular ve akıl yürütme gösterilmektedir:

"Nitekim kendi içinizden, size âyetlerimizi okuyan, sizi (kötülüklerden) temizleyen, size Kitab'ı ve hikmeti öğreten, size bilmediklerinizi bildiren bir Rasûl gönderdik." (Bakara, 2/151)

Bu ve buna benzer ayetlerde Peygamberimizin vahiy yoluyla aldığı bilgilerin insanları aydınlattığı ifade edilmektedir. Her şeyden önce vahye uyulmasını Kur'an birçok ayette ısrarla vurgulamaktadır. Hayatın gayesi, Allah'ı bilmek, inanmak ve O'na ibadet (kulluk) yapmaktır. O'nu tanımak ve bilmek, bilgilerin en üstünü ve yücesidir. İnsan, ancak bilgi vasıtalarıyla Allah'a giden yolu bulabildiği gibi, kendisini ve çevresini de bu araçlarla tanır ve bilir.

İnsanlar ancak vahiy sayesinde ahireti, cenneti, cehennemi, melekleri bilebilir. Çünkü bunlar gaybla ilgili konulardır. Bunların akılla, ya da duyularla bilinmesine imkan yoktur. Vahy, sadece gayb alanında bilgi kaynağı değil, aynı zamanda, bütün varlıkların sahibi ve yaratıcısının, her şeyi bilen Zat'ın haber verdiği her konu için kesin bilgi kaynağımızdır. Bu husus birçok ayette ifade edilmiştir. Bu ayetlerin bazılarını aşağıda ifade ediyoruz:

"Gayb hazinelerinin anahtarları Allah'ın yanındadır. Gaybı ancak O bilir. O, karada ve denizde ne varsa hepsini bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıklarında tek bir tane, bir zerrecik, yaş ve kuru ne varsa hepsi Kitab-ı Mübin'de, Allah'ın ilmindedir." (En'âm, 6/59)

"Yaratan (Allah) hiç bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır." (Mülk, 67/14)

"...Şüphe yok ki, Allah, her şeyi en iyi bilendir." (Enfâl, 8/75)

"Allah, size bilmediklerinizi bildirmek ve sizden öncekilerin yollarını göstermek ve iyi hale dönüşünüzü görerek günahlarınızı bağışlamak diler. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisâ, 4/26)

"Şüphesiz ki Biz onlara iman edecek bir kavme hidayet ve rahmet düsturu olması için, tam bir ilim ile fasıl fasıl ayırt ettiğimiz bir Kitap gönderdik." (A'râf, 7/52)

"...Ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." (Tâhâ, 20/114)

Vahyi kabul etmeyen insanlar cahildir. Onlar yalnız akıl ve duyularla elde ettiklerine ilim demişler ve böylece mutlak gerçeğe varamamışlardır.

Pozitivist bilim adamları, vahyi ret ederler. Böylece insanın fitratından gelen özellikleri ret ederek kendilerine göre bir bilim anlayışına sahiptirler. Bu bilim anlayışı eksiktir. Ancak insanlar asırlarca bunlara kanmışlardır. Oysa Mü'minler için Allah Teâlâ'nın kitabında ve Rasülü Ekrem'in sünnetinde kat'i olarak yer alan her haber (vahy) ilim hükmündedir. Hatta, akıl ve duyu organları bu vahyî haberlerin mahiyetini kavramasalar da vahy, kesin bilgi kaynağımızdır. Vahye ters düşen her türlü bilimsel teoriler de ilim tanımını dışında kalır.

Kur'an'da insanların gerçek bilgiye ulaşma konusunu açıklayan birçok ayet vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmediğiniz halde çıkarmış, size kulak, göz ve kalb vermiştir." (Nahl, 16/78)

Bu ayet, bize insan bilgisinin sonradan kazanıldığını, kulak, göz ve kalbin/akılın da ilim elde etme vasıtaları olduğunu anlatmaktadır. Ancak bu organların görevlerini yerine getirirken sorumlulukları vardır:

"Bilmediğin şeyin ardına düşme; doğrusu kulak, göz ve kalb, bunların hepsi o şeyden sorumlu olur." (İsrâ, 17/36)

Duyu organlarımız bizim için bir imtihan sebebidir. Onları kullanamadığımız veya yanlış yolda kullandığımız takdirde sınavı kaybedebiliriz.

"Onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör." (İnsan, 76/2,3)

İslam kelam düşüncesinde vahiy, müstakil bir bilgi kaynağıdır. İmam Mâturîdî (853-944)'ye göre akıl; iyinin, kötünün, güzelin ve çirkinin kendisiyle kavrandığı bir ölçüdür. Ancak sosyal hayattaki meşguliyetlerin yoğunluğu aklın doğru karar vermesine engel olabilir. Bundan dolayı Allah'ın peygamberler gönderip, vahiyle emir ve yasaklarını bildirmesi akıl için bir kolaylaştırma ve hafifletme; bir yardım ve irşaddır. Aklın iyiliği ve kötülüğü hakkında karar verebildiği konularda vahyin fonksiyonu, aklın doğru karar vermesini güçleştiren durumlarda ona yardım etmektir. Ancak iyiliği, sadece Allah'ın emretmesi, kötülüğü de yasaklamasıyla bilinen konular da vardır. Bunlar, aklın herhangi bir cihetten zorunluluk veya imkânsızlık yükleyemediği; iyiliği de kötülüğü de aklın mümkün olan konulardır. Maturîdî, buna örnek olarak, bozgunculuk yapandan intikam almanın iyiliği ile hayvanların kurban edilmesinin iyiliğini gösterir. İşte bu gibi durum ve şartlara göre hükmün değişebildiği konularda aklın karar verebilme imkânı yoktur. Bu konular ancak vahiy ile bilindiğinden vahiy müstakil bir bilgi kaynağıdır. (Kitâbu't-Tevhid)

İbn Haldun, Mukaddime adlı kitabında vahyi bilgi hakkında şunları yazmaktadır:

“Vahiy, sadece peygamberlere ait olan bir bilgi kaynağıdır. Bu yolla gelen bilgi, ilim mertebelerinin en yücesidir. Allah lütfu ve keremiyle insanlar arasından bazı kişileri peygamber olarak seçmiş, onları hitabına mazhar kılarak yüceltmıştır. Kendi hakkında marifet ve bilgi sahibi olacak şekilde yarattığı peygamberlerini, kullarıyla kendisi

arasında vasıta kılmıştır. Peygamberler, insanları hidayete çağırılmışlar, doğru yola iletecek ve kurtuluşa ermelerine vesile olacak yolu göstererek deliller sunmuşlardır. Peygamberlerin Allah'tan aldığı ve gayp hakkında verdiği bu bilgilerin en önemli özelliği mutlak doğru olmalarıdır.”

Nübüvvetin Gerekliliği

İnsanlar tarih boyunca şu soruyla muhatap olmuşlardır. “Madem ki Allah Teâlâ insana faydalıyı ve hakkı şerden, zararlıdan ve batıldan ayırt etmeye yarayan bir akıl vermiştir, peygamber göndermeye ve kitap indirmeye ne lüzum vardır? İnsanlar akıllarıyla dünyada hayatlarını düzenleyip mutlu bir şekilde ve huzurlu olarak yaşayamazlar mı?”

Ateistler, deistler ve vahye dayalı olmayan Brahmanizm ve Hinduizm gibi beşeri dinler, dünyada mutlu bir hayat yaşamak için insana aklın yeterli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna mukabil İslam âlimleri ise çok önemli bir bilgi edinme aracı olmakla beraber aklın yeterli olmadığını, vahiy ile desteklenmesi ve tamamlanması gerektiğini ispat etmeye çalışmışlardır. Bunun için ileri sürülen kanıtlardan bazılarını aşağıda ifade ediyoruz.

Vahiy gelmemiş olsaydı bile dinde emredilen şeylerin güzel, yasaklanan şeylerin çirkin ve kötü olduğunu akıl bilebilirdi, ama bunların hepsini birden bilemezdi. Örneğin Allah Teâlâ'nın varlığını bilirdi, fakat O'nun sıfat, fiil ve isimlerini tam olarak bilemezdi. İnsan Allah Teâlâ'nın varlığını akılla bildikten sonra O'na ibadet edip etmeyeceğini, ibadet edecekse hangi şekilde ibadet edeceğini bilemezdi. Herkes kendi aklına göre değişik bir ibadet şekli ortaya koysaydı bu çekişmelere ve karışıklıklara yol açardı.

İslam alimi Fahrüddin Er-Razi (865-925) 'ye göre, peygamber gönderilip, ona vahiyle bildirilmemiş olsaydı, insanlar ölümden sonra

yeni bir hayatın bulunduğunu tam ve kesin bir şekilde akılla bilemezlerdi. Nelerin ahirette sevap olacağı, nelerin günah sayılacağı akıl ve fikirle kavrayamazlardı. Özellikle Allah ve ahiret konularında akıl yetersizdir. Vahiyle aklın aydınlanması şarttır. Gazali'nin de dediği gibi akıl temel, vahiy bu temel üzerine inşa edilen bina gibidir. Akıl göz, vahiy ışıktır. Ya da akıl lamba, vahiy onun yağıdır.

Eğer bir din akılla aydınlanmazsa hurafelere ve yanlışlıklara boğulur ve batıl inançlara saplanır. Vahiy ile desteklenmeyen akıl ise sapıtır ve doğru düşünemez. Bunun sonu ise çıkılmaz bir bataklığa saplanmaktır.

Bunlara göre akli hayatın vahiyle desteklenmesi bir zorunluluktur. Her toplum için dinin zorunlu olmasının sebebi budur. Çünkü aşağıdaki ayette belirtildiği gibi cehenneme atılacak olanlar şöyle diyeceklerdir:

“Eğer vahye kulak verseydik veya aklımızı kullansaydık, cehennemlik olmayacaktık...” (Mülk, 67/10)

İslam dininde vahiy, akıl için bir rehberdir. Buna göre vahyin akla faydalarını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

a) Aklı aşan ve akılla bilinemeyen ibadet ve ahiret konularında vahiy insana sağlıklı ve güvenilir bilgiler verir, ebedi mutluluğa giden yolu gösterir.

b) Ziraat, sanat, ticaret, iktisat, siyaset, hukuk ve ahlak konularında, vahiy akla yardımcı olur, onu destekler ve tamamlar.

c) Aritmetik, geometri, fizik, kimya, mantık, astronomi, tıp gibi akli ve tecrübi ilimleri vahiy tavsiye ve teşvik eder. Daha önemlisi bu ilimlerin insanlığa zararlı olacak şekilde kullanılmasını önler.

Bugün bazı insanlar bir yaratıcının varlığını kabul etmekte birlikte O'nun insanlara yönelik emir ve nehirlerinin varlığını reddetmektedirler. Çünkü alem ve insanla ilişkisi olmayan deist bir tanrı anlayışında vahiy fikrine yer yoktur. Aynı şekilde Tanrı-Alem ikiliğini kaldıran panteist bir tanrı anlayışında veya alemi bir anlamda

tanrının bedeni şeklinde düşünen panenteyst Tanrı anlayışında vahiy fikrine yer bulunmaz.

Maturidi'ye göre de peygamber göndermek Allah'ın lütufkârlığı, fazıl ve rahmetine dayanmaktadır. Allah'ın lütufkarlığının sonu yoktur ve bunu dilediğine tahsis eder. Ona göre de Allah'ın emir ve yasağa ihtiyacı yoktur. Ancak insanların buna ihtiyacı vardır Dolayısıyla kendisine bir faydası olmadığı halde insanların faydasını düşünerek peygamber göndermek hikmettir. Hatta elçisini yalan ve inkâr ile karşılayacaklarını bildiği halde Allah'ın Peygamber göndermesi hikmettir. Allah'ın fiilleri ile yeryüzündeki sultanların fiilleri bu açıdan birbirlerine benzetilemez. Zira dünyada elçi gönderen bunu kendi menfaati için yapar ve onaylanmasını ister. Halbuki Allah için böyle bir şey söz konusu olmadığı için onun reddedileceğini bildiği halde elçi göndermesi sefeh olarak nitelenemez. Nitekim burada gönderilenler için bir fayda bulunmaktadır.

Maturidi'nin düşünce sistemi içinde vahyin çekilip alınması bir anlamda fikir binasının üzerinde yükseldiği ana temelinde yıkılması demektir. Çünkü vahiy Maturidi'nin bilgi kaynaklarından biri olması sebebiyle bilgi felsefesinde vazgeçilmez bir konumda bulunmaktadır. Yaşadığı çağda Nübüvvet kurumunun reddederek akli yeterli gören akım ve düşüncelere de cevaplar vermektedir. Bu noktada vahyin imkanı konusunda belirtildiği gibi yaratıcı ve yönetici bir tanrının varlığını inanıldıktan sonra tanrının insanlara yönelik bir mesajının olmasının aklın makuliyet alanı içinde görüldüğünü tekrar ifade etmek gerekiyor. Maturidi'ye göre kainatı ve insanı yaratan Allah'ın emir ve yasaklarının va'd ve va'dinin bulunmadığı bir durumda yaratılışını hiçbir amacı kalmaz. Bu durumda da kainat boş yere yaratılmış olur. Halbuki fiillerin sonucu bu şekilde amaçsız olan bir varlık hakim niteliğinden yoksun demektir. Fakat biz Allah'ın hakîm olduğuna

inanmaktayız. Maturidi bu inancın delillerinin ise alemin kendisinde bulunduğunu belirtmektedir. Zira Allah Teâlâ kendi birliğini, hükümlerinin büyüklüğünü kanıtlayan delilleri yarattığı aleme yerleştirmiştir. İşte bu deliller onun hakîm bir tanrı olduğunu belgelemektedir. Öyle bir niteliğe sahip olanın hikmetsiz bir iş yapması düşünülemez. Kainatın yaratılmasının hikmeti ise Allah'ın insanlara yönelik emir ve yasakları var olduğu zaman ortaya çıkar. Çünkü Allah insanlara yönelik emir ve yasaklarını bildirmeseydi dünyada herhangi bir düzen kalmazdı. Zira insanoğlunun tabiatında beka arzusu ve hayatını devam ettirme isteği bulunmaktadır. Dolayısıyla herkes kendi devamlılığını sağlayacağını düşündüğü ve umduğu şeylere süratle yönelir. Bu durumda ise herkes aynı şeyi elde etmek isteyeceğinden tartışma ve çatışmanın çıkması kaçınılmazdır. Bu da karşılıklı olarak insanların birbirlerini yok etmesine götürür. Burada paradoksal bir şekilde varlığını devam ettirme arzusunun varlığı yok etmeye götürmesi söz konusudur. Bu durumda kendilerinin üzerinde bir otorite tarafından emir ve yasakların bildirilmesi gerekir ki herkes kendisinin hakkı olanla olmayana bilsin ve insan hayatı korumuş olsun. (Hülya Alper, Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi)

Peygamberler dini ve dünyevi konularda her açıdan insanlara rehberlik etmişlerdir. Hatta insanlar bu dünyada hayatlarını devam ettirmelerine ve ilmi gelişmeler yapmalarına imkan veren bütün temel bilgileri peygamberlerden öğrenmişlerdir. Allah'ın insanoğlu için yeryüzünde gıdalar ve devalar yarattığı kadar hastalıklar ve öldürücü zehirler de var ettiğini bilinmektedir. İnsan kendi başına kalırsa faydalı olanı zararlıdan ayırt edemez. Çünkü kendisine bir bilgi gelmezse bunu ancak deneme yoluyla öğrenebilir. Fakat insan kendisinin ölümüne yol açma ihtimali olan bir şeyi denemeye kalkışması ne kadar doğrudur. Bu durumda insanoğlunun bu bilgileri kendi kendine değil de bilen birinden öğrendiği hükmüne varmak kaçınılmazdır. Dolayısıyla Allah'ın yeryüzündeki bütün nesnelerin mahiyetini bildirdiği bir kişiyi insanlara

elçi olarak gönderdiği sonucuna ulaşılır. Böylece insanlar hem bedenlerinin hayatiyetini sürdürebilir hem de dinlerini ikame edebilirler.

İnsanlar peygamberlerden faydalı ve zararlı yiyecek türlerini öğrendikleri gibi onları nasıl kullanacaklarını, verdikleri zararı nasıl gidereceklerini de öğrenmişlerdir. Çeşitli sanat ve mesleklerin temel bilgilerini de peygamberler vermiştir. Hayvanları nasıl ehlileştirceklerini ve onlardan nasıl faydalanacaklarını da peygamberler öğretmiştir. Bu temel bilgilerin yanında şehir hayatında ihtiyaç duyulanları, ticaret usullerini de öğretenler peygamberlerdir.

İnsanoğlunun sahip olduğu bütün bilgilerin temel ilkelerini peygamberler vermiştir. Bunların içine üreme yöntemleri, küçükleri eğitim bilgisi, gıdaların, tıp ve sanat bilgilerinin bütünü, şehir ve ülkelerin yol bilgisi, hayvanların eğitim metotları da dahildir. Hatta denizde yüzen gemilerin yapım bilgisi de insana peygamberler tarafından öğretilmiştir. Çünkü geminin yapılışı ve sağladığı faydaları bilmek insanın planlayabileceği bir şey değildir.

Akılların çıkarım yaparak bu bilgileri edinmesi mümkün değildir. Bu gerçek onları öğretenin Allah elçileri olduğunu gösterir. Maturidî'nin bu konudaki düşüncesini aynen benimseyen İslam filozofu İbn Hazm (994-1064) da dünyanın çeşitli bölgelerinde ilim ve sanattan habersiz yaşayan topluluklarda süreç içinde gelişme bulunmamasından hareket ederek bu ilimleri baştan öğreten bir Peygamberin olduğunu delillendirir.

İnsanın Rabbine yönelik davranışlarını nasıl yerine getireceği bilgisi yanında aslında kendisinin bütünüyle Kemal'e ulaşmasında peygamberlerin yol göstericiliğine ihtiyacı vardır. Zira Allah doğruluk ve adalete akılların nazarında güzel, zulüm ve yalanı da çirkin göstermiştir. Üstelik ilkinin değerli ikincisinin de bayağı ve değersiz olduğunu da gönüllere yerleştirmiştir. Bu sebeple emir ve yasaklara

uyarak yaşıyanların insanlık şerefleri tamamlanmış olur. Nefsani arzularını tercih edenleri ise hak ettikleri cezaya kavuşurlar. O halde emir ve yasakların varlığı insanoğlunun şerefli bir hayat sürmesi ve ahirette bunun karşılığını görmesi için gerekli olmaktadır.

Akıl açısından peygamberlerin varlığını zaruri kılan bir başka husus ise insanların kendi aralarında anlaşmazlığa düşmesidir. Herkes kendisinin gerçeğe ve doğruya en yakın olduklarını ileri sürmekte aralarında hakemlik yapacak uzlaştıracak biri de bulunmamaktadır. Halbuki anlaşmazlık her türlü fesadın temeli ve yok oluşun başlangıcı olup akıllar tarafından da çirkin görülür. Bu durumda insan akli kendisine yardım edecek salih ve marifete yönelecek birine başvurmak zorunda kalır. Bilinen bir gerçektir ki aklına ihtiyacı olduğu hususları en iyi bilen onu yaratandır. Allah elçileri emir ve yasakları, mübah ve haram gibi hususları bildirir. Bu konularda duyulardan da istifade etme imkanı bulunmadığına göre peygamberlerin haber vermesi dışında dayanabilecek başka bir kaynak bulunmamaktadır.

Akıl yeterli olsa dahi Allah elçileri akla yardımcı olmakta ve onun işini kolaylaştırmakta özellikle nefsanî arzular karşısında akla yol göstermektedir. Peygamberlerin konumu sadece hatırlatma, uyarma ve yanlış yola dikkat çekme olarak görülse de bu kendinde ayrı bir değer ifade eder. O halde elçi göndermek, bu sebeple bile Allah Teala'nın insanlara özel bir lütfu şeklinde değerlendirilebilir

O halde din, akli bilgiyle vahyi bilginin ortak alanlarından birini oluşturmaktadır. Zaten Maturidî Kitâbü't-Tevhîd'in başında, dini bilmenin iki yolunu sem ve akıl şeklinde belirlemektedir. Hatta bu konuda sem'i önce zikretmekle bu gerçeği açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu şekilde nakil ve akıl şeklinde iki yol belirlemesi insana, *“Eğer dinleseydik veya akıl etseydik bu ateş halkı içinde olmazdık”*

(Mülk, 67/10) ayetini hatırlatmaktadır. Çünkü burada da kurtuluş için gerekli olan iki yol zikredilmiştir.

İnsanoğlu yeryüzünde mükellef kılınmış bir varlık olup kendisine yönelik emir ve yasaklar bulunmaktadır. Bunları bilmek için vahye müracaat etmek zorunludur. Akıl bu dünya hayatında imtihanın gerekli olduğu sonucuna ulaşabilir. Ancak bu imtihanın keyfiyetini bilme yolu vahiydir. Başka ibadetlerin yerine getirilmiş biçimi olmak üzere bütün hukuki hükümlerin kaynağını helal ve haramları, yine had ve cizyelerin tayini gibi konular hakkında vahye dayanılmaktadır. Namazların rekatları Hac ve diğer ibadetlerin faydaları konusunda her zaman vahiy belirlemeye ihtiyaç bulunduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım tarzı Çağdaş İslam düşüncesinde de savunulmaktadır. Dinin sadece teorik prensiplerde kalmayarak bir hayat tarzına dönüşmesi ve insan hayatına yön vermesi vahiy bilgisiyle mümkün olmaktadır.

Peygamberlerin, insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmaması için gönderildiği aşağıdaki ayette bildirilmektedir:

“Hayır! Rabbine andolsun ki, iş bildikleri gibi değil, onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyum eğmedikçe iman etmiş olamazlar.” (Nisa, 4/65)

Bu ayete göre şayet Peygamberler gönderilmeseydi insanlar ibadetleri ve hukuki hükümleri yerine getiremediklerinden dolayı mâzur sayılırlardı. Çünkü bu bilgiler ancak vahiy yoluyla edinilebilir. Bütün ibadetlerin ve emirlerin ölçüsünü vaktini ve keyfiyetini bize bildiren vahiydir. Ancak ilahi beyanların yönlendirmesiyle insanoğlu dünyada var kılınma sebebine uygun bir biçimde yaşama, dolayısıyla şerefli bir hayat sürme imkanına kavuşmakta sadece ibadetleri nasıl yerine getireceği konusunda değil, diğer insanlarla ilişkisi ve hatta tabiata karşı sorumlulukları hakkında da geçerli ve doğru bilgi sahibi olmaktadır.

Üstelik peygamberler kendilerine gelen vahyi sadece insanlara aktarmakla yetinmemiş, gelen her mesajı hem kendi nefislerinde uygulamış hem de çevrelerindeki insanları eğiterek ilahi buyruklar altında şekillenen bir hayat tarzının ilk örneklerini vermişlerdir. Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de zikredildiği gibi peygamberler bu yapılarıyla bütün insanlık içinde en güzel örneği teşkil etmektedir (Mümtehine, 60/6). Böylece onlar vahyin aydınlığında sürdürdükleri yaşantılarıyla nasıl mükemmel insan olunacağını yolların da dahi göstermişlerdir. Onların hayatını anlatan vahiy bilgi bunu yapmakla insanın kendi yaratılışına uygun bir yolda ilerlemesini sağlayan prensipleri müşahhas örneklerle de ortaya koymuş olmaktadır. O halde vahiy bilgisi nübüvvetin gerekliliğine dair getirilen açıklamalarda da işaret edildiği gibi insanoğlunun dünya hayatında sosyal düzeni sağlanması ve ayrıca kişinin imtihan dünyasında başarılı olup ebedi kuruluşa erebilmesi için vazgeçilmez bir değerdir. Tabii ki vahyin böyle bir değer kazanması bütün evrenin tek yaratıcısı olan Allah'tan gelen bir bilgi olmasına dayanır. Kuşkusuz kaynak itibarıyla aşkın, yetkin ve hakîm bir varlıktan gelen bilgi de bu niteliklere sahip olacaktır. (Hülya Alper, Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi)

Maturidi'nin nübüvvetin ispatına dair delilleri temelde iki kısma ayırdığını belirtmek gerekir. Birincisi peygamberlerin bütün hayatları boyunca ortaya koydukları hal ve hareketlerin, davranışların herhangi bir şüpheye ve töhmete imkan vermeyecek şekilde mükemmel oluşudur. Onların bu örnek halleri kendilerinin özel bir koruma altında bulunduklarını gösterir. Nitekim Maturidi'ye göre mesela Hz. Peygamber herhangi bir ayet getirmese dahi doğumundan vefatına kadarki varlığıyla kendisi büyük bir mucizedir. Hazreti Peygamberin Ebubekir'i İslam'a davet eder etmez tereddütsüz icabeti bundan kaynaklanmaktadır. Zaten peygamberlerin hitap ettiği insanlar mucizeleri görmeseler dahi onların kendilerindeki sözlerinin benimsenmesine vesile olacak doğruluk örneklerini müşahade

etmişlerdir. İkincisi ise basiret sahiplerinin yeteneklerini aşan, benzerinin ortaya konması ve öğretimle mahiyetlerine ulaşılması imkansız mucizelerin peygamberlerin ellerinde ortaya çıkmasıdır. Bu mucizelerin eğitim ve öğretim yoluyla ve çalışmakla elde edilebileceğini farz edilse dahi peygamberlerin hiçbirinin böyle bir eğitim görmemesi sebebiyle yine de mucizeler onların Allah elçileri olduklarına delil olur.

Tarihselciliğe Reddiyeler

Tarihselcilik, Kur'an'ın ve İslami hükümlerinin tarihi bir dönemde kaldığını ve o zamanın toplumuna hitap ettiğini, günümüzde uygulanmasının mümkün olmadığını iddia eden görüştür. Tarihselcilik namına ilk tohum 1960 yıllarında Fazlurrahman Malik tarafından atılmıştır.

Tarihselciler önce Kur'an'ın lafız olmadığını, salt mana olduğunu ileri sürerek kendilerine rahat at koşturacakları bir alan açmak isterler. Kur'an'ın lafızlarını inşa edenin bir beşer olduğunu ispat etmeye çalışırlar. Onlara göre ayetlerin, sûrelerin lafızları ilahî değil, beşerî kelimedir.

Ancak Allah Teâlâ Kur'an Kerim'de, Resulullah'ı bir tercümana indirgemek isteyen tarihselcileri yalanlamaktadır. Aşağıdaki ayetler inisiyatifin peygamberde olmadığını açıkça ifade etmektedir:

“Vahyin sözlerini tekrarlarlarken dilini hızla oynatıp durma. Çünkü onu (senin kalbine) yerleştirmek ve (gerektiğinde) okutturmak bizim işimizdir. Böylece onu telaffuz ettiğimiz zaman, kelimelerini (bütün zihnini vererek) takip et. Sonra bil ki onları tek tek açıklamak da bize aittir.” (Kıyamet, 75/16-19).

Bu ayetler, Kur'an'ın ayetler, sûreler şeklinde inşa edilmesi ve beyan edilmesinde kontrolün tamamıyla Allah'a ait olduğunun şahididir.

Tabiki bu şahitlik iman edenler için bir mana ifade eder. Kur'an hem lafızdır hem de manadır. "Lafız değil ama manadır." şeklindeki bir görüş demagojiden öte bir anlam taşımaz. Manayı ve maksadı bize taşıyan Kur'an'ın lafızlarıdır.

Tarihselciler, Kur'an'ın lafızlarının Resulullah'ın içinde yaşadığı iklim ve psikolojiyi yansıttığını iddia etmektedirler. Bu anlayış Kur'an'ı reddetmekle aynıdır.

"Bil ki Kur'an, Arap dili ve Arap dilinin üslup ve belâgatiyle nazil olmuştur. O nazil olduğunda Arapların hepsi, Kur'an'ı anlıyorlardı ve onun bütün ayrı ayrı kelime ve terkiplerindeki manaları biliyorlardı. Kur'an, tevhidî ve dinî vecibeleri hâdiselere uygun olarak beyan etmek maksadıyla cümle cümle, ayet ayet inzal ediliyordu." (Muhammed Ersöz, "Kur'an'ın Dil Yapısı ve Kur'an Kelimelerinin Terimleşmesi")

Tarihselcilerin İslam'a yönelik şüphe uyandıran görüşleri kimler tarafından yönetildiği sorgulanmalıdır. İslam düşmanları asırlarca İslam dinini saptırmak için birçok gerçek dışı ve sapık görüşleri ortaya atmışlardır. Tarihselcilikte bu faaliyetlerden biridir. Ancak saptırmakta başarılı olamayacaklardır. Çünkü Allah dinini koruyacaktır.

"Kesin olarak bilesiniz ki, Kur'an'ı şüphesiz Biz indirdik ve onu mutlaka koruyanda yine Biziz." (Hicr, 15/9)

Tarihselcilikle ilgili detaylı açıklamalar Websitemizde yayınlanan "[Tarihselcilik](#)" adlı yorumumuzda yapılmıştır.

Batıniyye Anlayışına Reddiyeler

Batıniyye, nasların zahiri manalarını kabul etmeyen, gerçek anlamları ancak Tanrı ile ilişki kurabilen "mâsum imam"ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adıdır. Batıniyyenin Kur'an ve vahiy hakkındaki temel fikirleri şöyledir: Kur'an şu anda okuduğumuz lafızlarla Resulallah'a inmemiştir. mevcut

Kur'an'ı kendi diliyle telif eden Hz. Peygamberdir. Onlar Allah'ın peygamberin kalbine indirdiği vahyin söz kalıplarına girmemiş bir ilham olduğunu kabul etmektedirler. Peygamber kendisine gelen bu ilhamı alarak şekillendirmekte, lafız kalıplarına dökmekte ve okuduğumuz Arap dili ile ifade etmektedir. Batıniler, peygamberin kalbine indirileni ilham olarak isimlendirildiği gibi hayal şeklinde de tanımlanmıştır. Bu hayalin oluşumunda da ruhani nefislerin katkısı bulunmaktadır. Onlara göre Allah beşeri nefislere ne kitap ne de Nübüvvet vermiştir. Sadece ruhani nefislere verir, onlar da Enbiya'nın kalplerinde tahayyül edilir. Onların delil olarak dayandığı ayet şudur:

“Onları uyarıcılardan olasin diye, onu Ruhü'l Emin senin kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir.” (Şuara, 26/193-195)

Peygamberler de bu isteği alıp, kalplerinde durum sebat olunca, onlardan kitaplar, sayfalar meydana getirdiler. Ancak peygamberlerden başkalarının buna gücü yetmez.

İslam alimleri açık bir biçimde Kur'an vahyinin harflere bürünmesinde peygamberin herhangi bir dahli olduğu düşüncesini itiraz etmişlerdir. Kur'an'ın mana ve lafızla birlikte inzal edildiğine dair deliller ortaya koymuşlardır. İslam alimi Maturidî'nin bu konuda sıraladığı delilleri Semerkandî'nin Tevilat şerhinde anlattığı sırayla maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

1) Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'in mucize, dolayısıyla da diğer bütün kelimelerden üstün kılmıştır. Böylece onu Hazreti Peygamberin risaletinin doğruluğunu ortaya koyan bir hüccet yapmıştır. Nitekim bu durum, *“De ki ant olsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar onun benzerini getiremezler.”* (İsra, 17/88) ayetiyle açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in Peygamber tarafından lafızlara döküldüğü iddiası, onun meydana gelmesinde bir insanın katkısının bulunduğunu da ileri sürmek demektir. Bu durumda yukarıdaki ayette insan ve cinlerin bir

benzerini ortaya koyamayacağı şeklinde bir meydan okuma manasız olur. Dolayısıyla Maturidî'ye göre vahyin lafızlarının peygambere ait olduğu fikri tehdit ayeti ile çelişmektedir.

2) Kur'an'ın bir yabancı tarafından öğretildiği iddiası, *“Şüphe yok ki Biz onların Kur'an'ı ona mutlaka bir insan öğretiyor dediklerini bilmekteyiz. İma ettikleri kişinin dili yabancıdır. Halbuki bu Kur'an apaçık bir Arapçadır.”* (Nahl, 16/103) ayetinde beyan edildiği gibi Allah tarafından açıkça reddedilmektedir. Burada kafirlerin peygamberin bir başkasından öğrendiklerini vahiy diye naklettiği şeklindeki iddialarına itiraz yönü vahyin Arapça oluşudur. Eğer Batıniyye'nin anlayışı doğru olsaydı, Kur'an'ın Arapça oluşuna dayanılarak yukarıdaki iddiaya itiraz edilemezdi. Çünkü zaten batıniyye göre Arapçaya çeviren peygamberin kendisidir. Ama ayetin onların sözlerine cevap olması Kur'an-ı Kerim'in Arapça indirdiğini gösterir zaten.

Allah, *“Şüphesiz biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.”* (Yusuf, 12/2) buyurmakla, bu gerçeği açıkça ortaya koymuştur. Eğer batınilerin söylediği gerçek olsaydı, bu durumda yukarıda ifade edildiği gibi Hazreti Peygamberin getirdiği metnin mucize oluşu ile kimsenin bir benzerine yapma gücünün bulunmayışıyla delil getirilmezdi. Bu noktada inkarcılara karşı ileri sürülen dilinin konumu temelinden sarsılırdı.

3) Allah Teâlâ bu nazmı yani Kur'an'ı vahiy olarak isimlendirmiş ve şöyle buyurmuştur: *“Sana vahyedilişi tamamlanmadan Kur'an'ı okumakta acele etme.”* (Taha, 20/114) Bu da Kur'an'ın lafzen vahiy edildiğini gösterir. Çünkü vahiy mevcut Kur'an değil de lafızlardan soyutlanmış mana olsaydı, ayette bu şekilde isimlendirilmezdi. Yine ayette *“Resulüm onu çarçabuk alıp ezberlemek için dilini kıpırdatma.”* (Kıyamet, 75/16) buyurulması da vahyin sadece manasının söz konusu olmadığına delalet eder.

4) Benzer bir şekilde Allah Teâlâ, *“Elif, Lam,Ra, Bu öyle bir kitaptır ki, hikmet sahibi her şeyden haberi olan Allah tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış ve güzelce açıklanmıştır.”* (Hud, 11/1) ve *“Bu sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.”* (Enam, 6/92) gibi ayetlerde kitap ismini zikrettiği gibi onun indirilmiş olduğunu da belirtmiştir. Bu bağlamda, *“Allah'ın kendisine kitabı hikmeti ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, Allah'ı bırakıp bana kulluk edin demesi mümkün değildir. Bilakis şöyle demesi gerekir: okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe halis kullar olunuz.”* (Ali İmran, 3/79) ayeti de aynı gerçeği bir başka şekilde ifade etmekte ve yine batıniyyeyi naks etmektedir. Çünkü bu ayete göre Allah beşer nefesine kitap verildiğini ifade etmektedir.

5) Allah Teâlâ Kur'an'ı Hazreti Peygamberin kalbine indirenin Cebrail olduğunu beyan etmiştir (Bakara, 2/97). Eğer batıniyyenin iddia ettiği gibi indirilen şey ilham olsaydı Cebrail'in burada bir görevi kalmazdı. Allah doğrudan kendisini ilham ederdi.

Bütün bu açıklamalarda görüldüğü gibi İmam Maturidi Ehli sünnet alimlerinin benimsediği şekilde vahyin belirli lafızlarla ifade edilğinde kendisine vahiy gelen peygamberin bir katkısını bulunmadığını kabul etmekte ve bu tür anlayışları da eleştirmektedir. Ona göre bugün elimizde bulunan Kur'an manevi ve lafızlarıyla Kur'an'da zikredildiği gibi Allah'ın kelamı olarak nitelenmektedir. (Hülya Alper, Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi)

Yorum ve Eleştirileriniz için: oryanmh@gmail.com

[Ana Sayfa](#)

[Yorumlar](#)